

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования «Барановичский государственный университет»

НАУКА — ПРАКТИКЕ

Материалы III Международной
научно-практической конференции

(Барановичи, 19 мая 2022 года)

В трех частях

Часть 1

Барановичи
БарГУ
2022

В части 1 сборника материалов III Международной научно-практической конференции «Наука — практике» представлены научно-исследовательские работы ученых, молодых исследователей в области информационных систем и технологий, социально-гуманитарного знания и педагогической науки, лингвистики, методики преподавания иностранных языков.

Представленные результаты исследований и инновационных разработок нацелены на презентацию актуальных для региона приоритетов в развитии образования и социальной сферы.

Сборник материалов конференции предназначен для преподавателей, аспирантов, магистрантов, студентов и заинтересованных в расширении своего кругозора.

Редакционная коллегия:

В. В. Климук (гл. ред.), Ю. Е. Горбач, Н. И. Дегиль, А. В. Прадун, А. Н. Прудникова

Рецензенты:

старший преподаватель кафедры информационных технологий и физико-математических дисциплин, руководитель секции информационных систем и технологий учреждения образования «Барановичский государственный университет» *А. В. Шах*;
кандидат исторических наук, доцент преподаватель кафедры педагогики и социально-гуманитарных дисциплин учреждения образования «Барановичский государственный университет» *А. В. Литвинский*;
старший преподаватель кафедры педагогики и социально-гуманитарных дисциплин учреждения образования «Барановичский государственный университет» *Н. И. Дегиль*;
старший преподаватель кафедры филологии учреждения образования «Барановичский государственный университет» *Л. В. Прокофьева*;
старший преподаватель кафедры филологии учреждения образования «Барановичский государственный университет» *А. Н. Гацко*;
заведующий кафедрой теории и практики германских языков учреждения образования «Барановичский государственный университет» *Е. А. Лобковская*;
кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры профессиональной иноязычной подготовки учреждения образования «Барановичский государственный университет» *И. В. Пинюта*;
старший преподаватель кафедры теории и практики германских языков учреждения образования «Барановичский государственный университет» *А. А. Савко*

Ответственность за подбор и точность приведённых фактов, цитат, статистических данных, личных имён и другой информации несут авторы опубликованных материалов.

Дзярках, М. І. (3 курс, филфак), **Бут-Гусаім, С. Ф.** Паэтонімікон рамана Зінаіды Дудзюк «Гонды» / С. Ф. Бут-Гусаім, М. І. Дзярках // *Навука – практыка : матэрыялы III Міжнароднага навука-практ. канф., Барановічы, 19 мая 2022 г. : в 3 ч. / редкол.: В. В. Клімух (гл. ред.) [і др.]. – Барановічы : БарГУ, 2022. – Ч. 1. – С. 187–189.*

УДК 808.26 – 541.2

М. І. Дзярках, С. Ф. Бут-Гусаім,
*Установа адукацыі “Брэсцкі дзяржаўны
ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”, Брэст, Рэспубліка Беларусь*

ПАЭТОНІМІКОН РАМАНА ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК “ГОНДЫ”

Уводзіны. Прадметам мастацкага аналізу ў рамана Зінаіды Дудзюк “Гонды” стаў лёс беларусаў-палешукоў у цяжкія пасляваенныя дзесяцігоддзі, калі сяляне адрываліся ад спрадвечнага ладу жыцця, сям’і, храма, пакідалі родныя хаты, блукалі ў пошуках заробку па бяскрайніх прасторах Савецкага Саюза. Трагічнымі былі жыцці адлучаных ад малой радзімы людзей, якія забывалі спаконвечныя маральныя нормы, але так і не знаходзілі шчасця. Нягледзячы на драматызм лёсу герояў рамана – жыхароў палескай вёсачкі Ляды, – у творы гучыць надзея на тое, што адвечны свет Палесся будзе жыць: “На долю лядчукоў у большай ці меншай ступені выпалі ўсе тыя гістарычныя мітрэнгі, якія перажывала Палессе на працягу шматлікіх стагоддзяў, але хто цяпер тое помніць? Адно я магу засведчыць дакладна, што над гэтай вёскаю свеціць такое ж, як скрозь, зыркае сонца, і бухматыя зоркі пасылаюць сваё святло з глыбіняў космасу гэтак жа таямніча і дзівосна. А для тых, хто тут нарадзіўся, няма на свеце лепшага куточка, чым Ляды, якія былі... Так, былі, бо вёскі, як людзі, нараджаюцца і... і няхай жывуць” [1, с. 9].

Мэта прадстаўленай працы – сістэматызацыя структуры анамастычнай прасторы рамана “Гонды” з улікам традыцый нацыянальнага і рэгіянальнага іменаслову. На сучасным этапе развіцця літаратурнай анамастыкі надзённым з’яўляецца пытанне вызначэння нацыянальна-культурнай адметнасці паэтонімікону мастацкіх твораў. Анамастыкон рамана Зінаіды Дудзюк пакуль не быў аб’ектам лінгвакультуралагічнага і лінгвапрагматычнага апісання, чым тлумачыцца **актуальнасць** работы.

Асноўная частка. Галоўнае імя мастацкага тэксту – заглавак “*Гонды*” – адносіцца да прадметна-апісальнага тыпу, з’яўляючыся **калектыўнай мянушкай** вясцоўцаў-палешукоў. На першых старонках рамана тлумачыцца сэнс слова, якое стала асновай характарыстычнага празвання сялян, перадаючы асаблівасці мясцовага маўлення: “*Нявестку трохі здзівіла незнаёмае слова, але яна ўжо і ад Аўдзея чула не раз словы з прыстаўным гукам «г», характэрныя для палескага дыялекту, накіталт «гочы», «гуліца», таму зразумела: «ГОНДЭ» азначае «ВОСЬ ТУТ»*” [1, с. 13].

Цэнтральнае месца ў анамастыконе рамана займаюць уласныя асабовыя імёны персанажаў – адпаведныя беларускай лінгвакультуры ХХ стагоддзя каляндарныя онімы. Большасць з іх ужываецца ў гіпакарыстычных і эмацыйна-ацэначных формах, рэпрэзэнтантах канатацый гутарковасці, ацэначнасці, эмацыйнасці. У кантэксце актуалізуецца прагматычная значнасць імёнаў, якія выражаюць любоў да блізкіх (“*Аўдзейка, складвай апранахі на запечак і дапамажы дзяўчатам на печ ускараскацца*” [1, с. 11]), ласку да дзяцей (“*Спачатку памёр Аўдзей, праз год шкарлятына задушыла малодшанькую дачушку Ганначку*” [1, с. 14]), цеплыню сяброўскіх адносінаў (“*Дык пасылаў табе, Верачка, Бог упаўнаважанага Пастухова, а ты зганьбіла чалавека*” [1, с. 14]). Гутарковыя формы могуць выражаць невысокі сацыяльны статус носьбіта, непаважлівыя адносіны да яго: “*Старыя бацька і маці на чужыне не зажыліся, застаўся адзін сын. І хоць яму цяпер было ўжо недзе пад трыццаць, усе ў Лядах інакш, як Колькам, яго не клікалі. Каб не памерці з голаду, асірацелы хлопец ажаніўся са стараватаю ўдавою, якая мела дарослую дачку і сына падлетка, а потым яшчэ нарадзіла двое дзетак ад Колькі*” [2, с. 10]. Канатацыю нацыянальна-культурнай спецыфікі выражаюць уласцівыя народнаму асяроддзю формы наймення сталых людзей *дзядзька, цётка, дзед, баба + імя*: “*Баба Малаша нахвальвала сваю карову, а яшчэ нейкую цялушачку, твар яе свяціўся радасцю*” [1, с. 19]; “*Тваю Паўлінку, цётка Параска, надта прыгожы настаўнік вучыць чытаць*” [1, с. 18]. Рэпрэзэнтантамі канатацыі дыялектнасці з’яўляюцца ўласцівыя палескім гаворкам формы імён, якія адлюстроўваюць характэрныя для Палесся оканне, адсутнасць дзекання (“*Боюса тэбэ, Оўдійко!*” [2, с. 18]), захаваныя ў маўленні палешукоў даўнія формы клічнага склону (“*Запісаў бы ты, Кандраце, мае песні*” [2, с. 56]).

Канатацыю сацыяльнасці выражаюць імёны па бацьку. Такія формы наймення ўжываюцца для называння настаўніка *Вячаслава Уладзіміравіча* і начальніка фінансавага ўпраўлення *Гаўрылы Васільевіча*.

Прозвішчы-паэтонімы рамана “Гонды” выконваюць стылістычную функцыю, не толькі называючы, але і характарызуючы носьбітаў. Большасць з прозвішчаў адпелятыўнага паходжання: яны ўтвораны ад даўніх празванняў, якія характарызуюць род дзейнасці продкаў, выражаюць светапогляд старажытных людзей, а іменна, паяднёнасць з татэмным продкам. Аўтар рамана разважае пра паходжанне прозвішчаў вяскоўцаў: “*Тыя з тутэйшых людзей, хто займаўся ткацтвам, у час перапісу атрымалі прозвішча Ткачукі, хто быў шаўцом – Шаўчукі.. Карацей кажучы, жылі ў Лядах Краўчукі, Гарбарчукі, Кавальчукі, Стальмашукі, Сталярчукі ды шмат іншых добрых і майстравітых людзей. Былі прозвішчы, звязаныя не толькі з працоўнай дзейнасцю, але з навакольным асяроддзем такія, як Воўк, Голуб, Цыбульнік, Мураш, Баран*” [1, с. 9]. Выразнікамі канатацыі сацыяльнасці з’яўляюцца антрапонімы (яны належалі панам-уласнікам палескіх вёсак), якія ўтрымліваюць прозвішчаўтваральныя фарманты *-овіч, -евіч, -ск*, што

паказваюць на прыналежнасць носьбітаў да шляхецкага саслоўя: **Пратасевічы, Яновічы, Маневічы, Альшэўскія.**

Ужываюцца ў рамане гаваркія прозвішчы, якія акрэсліваюць маральнае аблічча персанажаў. Непрыстойныя, з пункту гледжання людзей савецкага часу, паводзіны настаўніцы акрэслівае прозвішча Шалапутава: “На гэтай жа вуліцы Ліза аднойчы бачыла, як яе настаўніца нямецкай мовы **Шалапутава** (даў жа Бог прозвішча) проста на вуліцы цалавалася з нейкім мужчынам і знелюбіла яе за гэта, а заадно і нямецкую мову” [2, с. 48]. Адзінокі стары мае прозвішча **Самота**. Часам сэнсавая нагрузка прозвішча супрацьлеглая сутнасці герояў: “Але ўспомніце, як было з Аксентым. У яго прозвішча **Кулак**, нехта не разабраў і запісаў яго ў кулакі. Прыйшлі маёмасць апісваць, а там – галеча” [1, с. 14].

Нацыянальны і рэгіянальны каларыт ствараюць ужытыя ў рамане мянушкі вяскоўцаў. Звесткі пра род дзейнасці, характар, асаблівасці маўлення продкаў захоўваюць **сямейна-родавыя мянушкі**. Пісьменніца спыняе ўвагу чытача на матывацыі такіх празванняў: “Да прозвішчаў пачалі дадавацца яшчэ і мянушкі. Тую сям’ю, дзе бацька даглядаў панскіх сабак, называлі **Сабакарамі**. Тых, хто працаваў на канюшні, клікалі **Конюхамі**, хто варыў піва — **Піваварамі**. Найменні гэтыя былі не крыўдныя, яны толькі паказвалі на занятак, які прыносяць прыбытак сям’і. Меліся ў сялян мянушкі, набытыя на працягу жыцця ці ў выніку нейкага ўчынку, а для гэтага існавала мноства падстаў. Напрыклад, прамаўляў хлапчук у раннім маленстве не **бацька**, а **бака**, так і застаўся **Бакам** да самае смерці, яшчэ і жонку ягоную да гэтага часу **Бачыхаю** называюць. Ляды – вёска звычайная, жылі тут, як скрозь, і яўрэі: карчмар, каваль ды лавачнік. Самых хітрых з сялян аднавяскоўцы называлі імёнамі гэтых яўрэяў. Часам нехта казаў: «Вой, Сцяпане, ты хітры, як **Лейба**». І гэтага была дастаткова, каб да чалавека і ягоных нашчадкаў прыліпала ласкавая мянушка **Лейбачка**. Так, у вёсцы з’явіліся свае **Юдалька**, **Хроім**, **Шымель**, **Мэйта**. Даходзіла да таго, што сапраўднае праваслаўнае імя забывалася, а яўрэйскую мянушку ведалі ўсе” [1, с. 9]. Мянуська можа акрэсліваць матэрыяльнае становішча сям’і: “На вяселлях гралі на баяне, скрыпцы ды барабане. **Каўбасюкамі** іх назвалі, таму што сваіх каўбасаў ніколі не мелі, а толькі на вяселлях ласаваліся, за дзве шчакі набівалі” [1, с. 13]. Ужыты ў рамане распаўсюджаныя ў вясковым асяроддзі мянушкі-андронімы (Адарка **Сымонкава**, **Анішчыха**, **Клемава** Ева, **Бузюміха**, **Вакуліха**), матронімы (**Настусін** Ахрэм, **Бузюмішына** Маня, **Бабціна** Луця), патронімы (Гэля **Юстынава**) і інш.

Факты біяграфіі носьбітаў мянушак і іх родзічаў перадаюць мянушкі **Бабця**, **Харунжы**, **Партызанка**: “Усе ў вёсцы ведалі, што некалі яна, **Матруна Шумук**, сімпатычная вясковая дзяўчына, служыла ў нейкага падпанка, даглядала ды няньчыла дзяцей, якія называлі яе **бабцяю**. Гэтае слова так прыліпла да яе, што стала мянушкаю” [1, с. 43]; “**Конана** ў вёсцы называлі **Харунжым**, з таго часу, калі ён служыў у польскім войску яшчэ недзе ў трыццатых гадах і вучыўся ў школе падхарунжых. Мянуська была не

крыўдлівая і цалкам адпавядала асобе Конана, які сапраўды быў сярод вяскоўцаў заўсёды першы, як сцяганосец. Першы знаёміўся з раённым начальствам, частаваў яго, даведваўся пра ўсе навіны і трымаў у кулаку вёску, бо ад яго залежала, хто які пляц атрымае вясною” [1, с. 24]; “Любу **Партызанку** называлі так, бо яе бацька партызаніў у вайну” [2, с. 13]. Запамінальнымі замалёўкамі знешнасці з’яўляюцца мянушкі **Певень, Грыбкі, Грубас**: “Клема людзі за вочы чамусьці называлі **Пеўнем**. Ён сапраўды быў трохі падобны на гэтую самавітую птушку. Ганарыста пасаджаная галава на доўгай шыі з вострым кадыком стварала ўражанне, што яе ўладальнік калі і скажа нешта, дык вельмі важнае” [1, с. 35]; “Былі яны ў маленстве моцныя, бы **грыбкі**. Так іх маці з замілаваннем называла. Выраслі яны, а мянушка засталася” [2, с. 73]; “Вяскоўцы адразу прызвалі яго **Грубасам** за магутную паставу і моцны голас” [1, с. 23]. Хлопча-модніка апісвае мянушка **Стыляга**. Асновай беспрэцэдэнтных мянушак з’яўляюцца выпадкі, якія здараліся з чалавекам: “Мянушку гэтую атрымаў дзяцюк яшчэ падлеткам. Адночы ў лесе ўбачыў на яліне шышкі – і падалося яму, што яны неяк гэтак склаліся, быццам стварылі бронзавы бюст правадыра пралетарыяту. Ён радасна крыкнуў сябрукам, маўляў, глядзіце: там **Ленін, Ленін**. Хлапчукі паглядзелі, але нічога, акрамя шышак не ўбачылі, не былі яны надзелены такім мастацкім уяўленнем, якое меў Мікола. З тае пары і замацавалася за ім мянушка **Ленін**, або ласкава **Ленінка**” [1, с. 40]. Дзіцячая мара стала асновай наймення-характарыстыкі **Жаўнер**: “Мянушку атрымаў зямляк з тае прычыны, што ў маленстве марыў стаць **жаўнерам**, бо там давалі бясплатна адзенне, абутак і зброю. Вясковаму хлапчуку, які рос без бацькі, здавалася вялікім шчасцем магчымасць жыць на дзяржаўны кошт. Аднак **жаўнерам** ён стаць не паспеў, таму што Саветы прагналі палякаў” [2, с. 30] Асновай характарыстычнай мянушкі можа стаць нацыянальнасць носьбіта, напрыклад, **Тонька-татарка**. Мянушка-дэлакутыў фіксуе часта ўжывальнае ў маўленні асобы слова: “Гаспадар да капейкі аддаваў заробак жонцы, а потым кожную надзелю прасіў: «Дай рублішко на **вінчышко**». Яго інакш у бараку не называлі, як **Вінчышка**” [2, с. 44]. Знайшла адлюстраванне ў апісанні школьнага жыцця **адрозвішчная мянушка**. Так, настаўніца нямецкай мовы **Шалапутава** атрымала ад школьнікаў мянушку **Шэля**.

Заклучэнне. Прагматычная зона семантыкі складнікаў паэтанімікону рамана “Гонды” (асабовых імёнаў, прозвішчаў, мянушак) утрымлівае каштоўныя звесткі пра гісторыю, матэрыяльную і духоўную культуру Палесся. Актualізуючы ў мастацкім кантэксце значэнне паэтонімаў, Зінаіда Дудзюк стварае запамінальныя вобразы палешукоў і перадае каларыт вясковага жыцця.

Спіс цытаваных крыніц

1. Дудзюк, З. Гонды / З. Дудзюк // Польша. – 2013. – № 11. – С. 8–59.
2. 1. Дудзюк, З. Гонды / З. Дудзюк // Польша. – 2013. – № 12. – С. 10–73.